

MUSTAQILLIK ARAFASIDA O'ZBEKISTONDAGI IJTIMOY-SIYOSIY AHVOL: INQIROZ VA MILLIY UYG'ONISH

Rustamova Mehribon Zaylobiddin qizi

Andijon davlat pedagogika instituti, Pedagogika fakulteti, boshlang'ich talim yo'nalishi talabasi
mehribonr695@gmail.com Tel: +998505221058

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20292213>

Abstract: Ushbu maqolada 1980-yillarning oxiri va 1990-yillarning boshlarida O'zbekistondagi siyosiy vaziyat tizimli tahlil qilingan. Sobiq Ittifoq inqirozi, "Paxta ishi" qatag'onlari va xalqning milliy o'zlikni anglash jarayonlari yoritilgan. Shuningdek, respublikaning mustaqillikka erishish yo'lidagi huquqiy va siyosiy qadamlari, Islom Karimovning barqarorlikni saqlashdagi roli tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: oila, ajrim, ijtimoiy omillar, O'zbekiston, qadriyatlar, iqtisodiy qiyinchiliklar, migratsiya, ma'naviy inqiroz, psixologik tayyorgarlik, mahalla, milliy mentalitet, konfliktlar.

Аннотация: В данной статье системно анализируется политическая ситуация в Узбекистане в конце 1980-х и начале 1990-х годов. Освещаются кризис бывшего Союза, репрессии «Хлопкового дела» и процессы национального самосознания народа. Также исследуются правовые и политические шаги республики на пути к достижению независимости, роль Ислама Каримова в сохранении стабильности.

Ключевые слова: независимость, политический кризис, суверенитет, национальный самосознание, Ислам Каримов, декларация, хлопковое дело, перестройка, государственный язык, политическая стабильность.

Anotation: This article provides a systematic analysis of the political situation in Uzbekistan in the late 1980s and early 1990s. The crisis of the former Union, the repressions of the "Cotton Affair" and the processes of national identity of the people are highlighted. The legal and political steps of the republic towards achieving independence, the role of Islam Karimov in maintaining stability are also researched.

Keywords: Independence, political crisis, sovereignty, national identity, Islam Karimov, declaration, cotton affair, perestroika, state language political stability

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov o'zining tarixiy nutqlaridan birida shunday degan edi: "Mustaqillik — bu, avvalo, o'z taqdiringni o'zing belgilash, o'z yeriga, o'z boyligiga o'zing ega bo'lish demakdir. Biz bu muqaddas ne'matga naqadar og'ir va murakkab sharoitda, kurashlar va sinovlar orqali erishganimizni aslo unutmasligimiz kerak".

1980-yillarning ikkinchi yarmi va 1990-yillarning boshlari O'zbekiston tarixidagi eng qaltis va hal qiluvchi davr hisoblanadi. Sobiq Ittifoq (SSSR) deb atalmish ulkan imperiyaning siyosiy va iqtisodiy asoslari yemirilib borayotgan bir paytda, O'zbekiston o'z milliy manfaatlari va mustaqil davlatchiligi uchun kurash maydoniga kirdi. Bu davrda respublika nafaqat iqtisodiy qiyinchiliklar, balki markaziy hukumatning asossiz ayblovlari va milliy kamsitish siyosatiga ham duch keldi.

1985-yilda Mixail Gorbachyov tomonidan e'lon qilingan "Qayta qurish" (Perestroyka) siyosati SSSR tarkibidagi barcha respublikalar kabi O'zbekistonga ham katta umidlar bilan kirib keldi.

Biroq, amalda bu siyosat ijtimoiy-iqtisodiy inqirozni yanada chuqurlashtirdi. Markazning O'zbekistonga nisbatan yuritayotgan bir yoqlama xomashyo yetkazib berish siyosati (paxta yakkahokimligi) xalqning turmush darajasini keskin pasaytirib yubordi.

Mustaqillik arafasidagi siyosiy vaziyatning eng og'riqli nuqtasi "Paxta ishi" yoki "O'zbek ishi" deb nomlangan siyosiy kampaniya edi. Moskvadan yuborilgan T.Gdlian va N.Ivanov boshchiligidagi tergov guruhlar O'zbekistonda qonuniylikni buzib, minglab begunoh insonlarni qamoqqa oldilar. Bu harakat o'zbek xalqining milliy g'ururini toptashga, rahbar kadrlarni qo'rqitib qo'yishga qaratilgan edi. Siyosiy maydonda "o'zbeklar o'g'ri va poraxo'r" degan asossiz tamg'a bosishga urinishlar xalqning markazga bo'lgan nafratini uyg'otdi.

Respublikada ijtimoiy portlash xavfi yuqori bo'lgan 1989-yilning iyun oyida Islom Karimov O'zbekiston rahbari etib saylandi. Bu vaqtda Farg'ona vodiysida etnik mojarolar avj olgan, iqtisodiyot tanazzulga yuz tutgan edi. I. Karimov hokimiyatga kelishi bilan Moskva diktatiga chek qo'yish, xalqning dardu hasratini tinglash yo'lini tanladi. Birinchi navbatda, aholiga tomorqa yerlari berila boshlandi, bu esa ijtimoiy keskinlikni yumshatishda asosiy omil bo'ldi.

1989-yil 21-oktabrda "Davlat tili haqida"gi qonunning qabul qilinishi mustaqillik sari qo'yilgan ilk ulkan qadam bo'ldi. O'zbek tilining davlat tili deb e'lon qilinishi xalqning milliy ruxini ko'tardi. Bu davrda "Birlik", "Erk" kabi ijtimoiy-siyosiy harakatlar va partiyalar shakllana boshladi. Siyosiy maydonda demokratiya va suverenitet g'oyalari ochiq muhokama qilina boshladi.

1990-yil 24-martda O'zbekiston SSR Oliy Kengashi tomonidan Prezidentlik lavozimining joriy etilishi respublikaning mustaqil boshqaruvga o'tishining huquqiy asosi bo'ldi. 1990-yil 20-iyunda esa tarixiy hujjat — "Mustaqillik deklaratsiyasi" qabul qilindi. Ushbu hujjat bilan O'zbekiston o'z boyliklariga o'zi egalik qilishini, o'z qonunlari SSSR qonunlaridan ustuvorligini e'lon qildi.

1991-yilning avgust oyida Moskvadagi davlat to'ntarishiga urinish (GKCHP) imperiyaning so'nggi kunlari kelganini ko'rsatdi. O'zbekiston rahbariyati bu qaltis vaziyatda qat'iyat ko'rsatib, 1991-yil 31-avgustda O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligini e'lon qildi. 1-sentabr esa "Mustaqillik kuni" sifatida bayram qilina boshlandi.

XULOSA

Mustaqillik arafasidagi O'zbekistondagi siyosiy ahvolni o'rganish shuni ko'rsatadiki, bu davr millatning o'zligini anglash, zulm zanjirlarini uzish va erkinlikka intilish davri bo'lgan. Xulosa sifatida quyidagi muhim nuqtalarni ta'kidlash lozim:

Tarixiy adolatning tiklanishi: Mustaqillik arafasida olib borilgan siyosat "Paxta ishi" kabi soxta ayblovlarni yo'qqa chiqardi va o'zbek xalqining pok nomini tikladi.

Siyosiy jasorat: SSSRdek qudratli tizim hali mavjud bo'lgan bir paytda Mustaqillik deklaratsiyasini qabul qilish va Prezidentlik boshqaruvini joriy etish katta siyosiy jasorat edi.

Tinchlik va barqarorlik: Qo'shni respublikalarda (Tojikiston, Kavkaz, Moldova) fuqarolar urushi va qonli to'qnashuvlar ketayotgan bir paytda, O'zbekiston rahbariyati o'zining vazmin siyosati bilan mamlakatda tinchlikni saqlab qola oldi.

Iqtisodiy mustaqillik asosi: Respublika o'z xomashyosining haqiqiy egasiga aylanishi uchun poydevor qo'yildi, markazga paxta va oltin jo'natishdagi asoratli shartnomalar qayta ko'rib chiqildi.

Bugungi kunda biz nafas olayotgan erkinlik havosi aynan o'sha 1989-1991 yillardagi og'ir va murakkab kurashlarning mahsulidir. Mustaqillik arafasidagi siyosiy jarayonlar xalqimizga birdamlik va qat'iyat har qanday imperiyadan ustun ekanligini isbotladi. Bu davr darslari hozirgi Yangi O'zbekistonni qurishda ham biz uchun muhim hayotiy tajriba bo'lib xizmat qiladi.

References:

1. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.

2. Karimov I.A. O'zbekiston: o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li. – Toshkent: O'zbekiston, 1992.
3. Azizxo'jayev A. Mustaqillik: kurashlar, iztiroblar, g'alabalar. – Toshkent: Sharq, 2001.
4. Jo'rayev N. O'zbekiston tarixi (Mustaqillik davri). – Toshkent: Sharq, 2013.
5. Usmonov Q., Sodiqov M. O'zbekiston tarixi (Eng yangi davr). – Toshkent: Sharq, 2005.
6. Ergashev I. Siyosatshunoslik. – Toshkent: Akademiya, 2005.
7. Levitin L. O'zbekiston tarixiy burilish pallasida. – Toshkent: O'zbekiston, 2001.
8. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi hujjatlari to'plami (1990-1991 yillar).